

ІСТОРІЯ КАФЕДРИ ТРАВМАТОЛОГІЇ, ОРТОПЕДІЇ ТА НЕЙРОХІРУРГІЇ БУКОВИНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ МЕДИЧНОЇ АКАДЕМІЇ

*I.M. Rublenyk, A.T. Zinchenko, V.L. Vasiuk,
I.S. Oleksiuk, P.Ye. Koval'chuk*

Резюме. У статті висвітлені основні віхи практичної та наукової діяльності кафедри травматології, ортопедії та нейрохірургії, внесок науковців кафедри у становлення ортопедо-травматологічної та нейрохірургічної допомоги на Буковині.

Ключові слова: ортопедія, травматологія, нейрохірургія, історія.

THE HISTORY OF THE DEPARTMENT OF TRAUMATOLOGY, ORTHOPEDICS AND NEUROSURGERY OF BUKOVINIAN STATE MEDICAL ACADEMY

*I.M. Rublenyk, A.T. Zinchenko, V.L. Vasiuk,
I.S. Oleksiuk, P.Ye. Koval'chuk*

Abstract. The paper ascertains the basic hallmarks of practical and research activity of the Department of Traumatology, Orthopedics and Neurosurgery, the contribution of its researchers in the setting up of orthopedic-traumatologic and neurosurgical aid in Bucovina.

Key words: orthopedics, traumatology, neurosurgery, history.

Bukovinian State Medical Academy (Chernivtsi)

Надійшла в редакцію 15.07.2004 р.

© Пішак В.П., Ахтемійчук Ю.Т., Білоус В.В., Білоус В.І.

УДК 61 (091)

З ІСТОРІЇ МЕДИЧНОЇ ЕМБЛЕМИ

В.П. Пішак, Ю.Т. Ахтемійчук, В.В. Білоус, В.І. Білоус

Буковинський державний медичний університет, м. Чернівці

За стародавніх часів приручені тварини й птахи часто супроводжували лікарів. Такий звичай існував майже в усіх країнах. У медицині тварини й птахи завжди символізували найхарактерніші риси лікаря – його мудрість, вченість, проникність у всі таємниці, котрі допомагають розпізнати й лікувати хвороби, повертати здоров'я хворому. Це пов'язують із містичними віруваннями у надприродний зв'язок родової общини з певним видом тварин, які нібито оберігали її від хвороб і стихійних лих (тотемізм).

Однією з поширених тотемних тварин стає змія, якій приписували подвійне значення – добра й зла. З одного боку, змія була символом безсмертя, мудрості й знань, з другого, – символом хитрості та підступності. У пам'ятках культури Месопотамії (III тисячоліття до н.е.) змія зображена на різних предметах, що належали богам родючості й лікування Нінгішзидові. Перше зображення змії й чаші, як символів ме-

дицини, використане у VIII ст. до н.е. При цьому змія й чаша зображалися окремо, як атрибути богинь здоров'я Гігієї й Салуті. Після VIII століття до н. е. символом медицини стає палиця грецького бога медицини Асклепія (Ескулапа) – сукувата палиця, обвита змією з повернутою догори головою (рис. 1). Обвита змією чаша була емблемою медицини Радянського Союзу.

Відомі й інші давні емблеми, що символізували лікарську діяльність. Так, стародавнього бога медицини Єгипту Імхотепа (той, що приходить з миром) зображали із хрестоподібною петлею в руках – так званім "знаком Імхотепа". Цей символ озна-

Рис. 1. Стародавній символ медицини.

чав добробут, життя, здоров'я і пізніше був відомий під назвою "тау-хрест" (зображення грецької букви "тау") й широко використовувався як амулет.

У період середньовіччя медики в Європі були розділені на дві групи: лікарів-інтерністів (терапевтів) і хірургів. Емблемою терапії у цей період стає зображення квітки конвалії, ліки з якої широко використовувалися для лікування хвороб серця. А емблемою хірургії стає пентаграма (п'ятикутна зірка) – емблема лікарів-піфагорійців античної доби (рис. 2). Починаючи з VIII ст. н. е. в Європі (Франція, Бельгія, Греція та інші) існувала емблема медицини у вигляді дзеркала, ручка якого була обвита змією. Дзеркало символізувало чистоту й обережність, які так необхідні лікарю.

Рис. 2. Емблема лікарів античної доби.

Відомі емблеми медицини у вигляді палаючого факела, світильника, запаленої свічки. У багатьох народів вогонь символізував одну з надзвичайних сил природи і йому приписувалася особлива роль у лікуванні хвороб. До вогню зверталися тоді, коли не були ефективними медикаментозні та хірургічні методи лікування. Символами хірургії часто були зображення різноманітних хірургічних інструментів. Під кінець середньовіччя палаючий факел або світильник в емблемі медицини замінюється запаленою свічкою, яка на той час стала обов'язковим атрибутом церкви. Емблеми із зображенням запаленої свічки супроводжувалися такими словами: "Aliis lucens utor" (Освітлюючи іншим, згораю) або "Aliis inserviando ipse consumo" (Послугуюючи іншим, страчую себе).

Пам'ятаймо, що від стародавніх віків істинний і милосердний лікар не обслуговує хворих чи здорових людей на зразок ремісника, а служить їм, як священик, все своє життя, воістину, згораючи як свічка. Служить на роботі, у відпустці, вдень і вночі, в лікарні чи вдома, у халаті чи без нього, виконуючи свій обов'язок з однаковим милосердям та ставленням як до бідних і убогих, так і до багатих та можновладних.

Один із видатних лікарів Стародавнього Риму Скрибоній писав: "Ганьба і презирство від людей і богів тим лікарям, у душі яких немає співчуття та гуманності. Слід однаково ставитися до всіх, хто тебе покличе. Навіть ворог батьківщини має право на твою увагу".

На XIII Міжнародному конгресі з історії науки (Москва, 1971) була ухвалена класифікація емблем медицини, згідно з якою всі емблеми були розділені на дві групи: загальномедичні й спеціальні. Загальномедичні емблеми символізують медицину взагалі, а спеціальні – визначають окремі галузі медицини або напрямки медичної діяльності. До загальномедичних відносяться зображення змії, світильника, серця на долоні. Прикладами спеціальних емблем можуть бути зображення "Флорентійського малюка" – емблеми педіатрії, краплі крові – емблеми донорства, старого дерева – емблеми геронтології, серця на долоні – пам'ятного знака з'їзду кардіологів та багато інших. Сюди ж відносяться символи медичних товариств, нагрудні знаки, герби тощо. Така класифікація емблем є умовною, оскільки в історії медицини окремі загальномедичні емблеми з часом ставали спеціальними, а спеціальні набували значення загальномедичних. Крім того, одна і та ж емблема в різні історичні періоди й у різних країнах могла бути символом різних галузей або напрямків медичної діяльності. Наприклад, стилізоване зображення посоха, обвитого змією, є сучасною офіційною емблемою медицини багатьох країн світу і, одночасно, медичною емблемою в арміях деяких країн, у тому числі і в Збройних Силах України, як відзнаки військово-медичного персоналу (рис. 3).

Були спроби об'єднання декількох емблем в одну. Так, на емблемі медицини Риму зображений палаючий факел, обвитий змією. Часто декілька емблем об'єднували в одну при виготовленні пам'ятних медалей, значків. Наприклад, пам'ятна медаль Росії (XVIII ст.), присвячена

Рис. 3. Емблема військово-медичної служби.

боротьбі з чумою, містить зображення обвитої змією тринигою Аполлона та постать богині здоров'я Гігієї, яка тримає чашу.

Особливе місце серед медичних емблем належить символам різних медичних організацій. Найвідомішою з них є Міжнародний Червоний Хрест. Женевська конвенція (1864) символом товариств допомоги пораненим і хворим затвердила зображення червоного хреста на білому фоні. Чотири частини хреста символізують чотири найважливіші чесноти, яких слід дотримуватись при наданні допомоги й догляді за постраждалими: поміркованість, розсудливість, справедливість і мужність. На відміну від християнських країн, у мусульманських народів емблемою товариств допомоги пораненим і хворим є червоний півмісяць. Протитуберкульозні організації різних країн на своїй міжнародній конференції (1902) затвердили емблему із зображенням лотарингійського хреста червоного кольору, як міжнародний символ боротьби з туберкульозом (рис. 4). Символом боротьби з онкологічними захворюваннями є зображення пронизаного стрілою або шпагою рака (краба).

Всесвітня Організація Охорони Здоров'я на I Всесвітній асамблеї охорони здоров'я у Женеві (1948) затвердила міжнародну медичну емблему – карта світу, обвита вінком оливкових гілочок золотавого кольору на світло-блакитному фоні разом з посохом (палицею), обвитою змією. Міжнародна емблема медицини – змія,

Рис. 4. Емблема боротьби з туберкульозом.

що обвиває палицю, – є символом віри в одужання, у звільнення від фізичних страждань, від хвороб, віра у спасіння від вічної смерті!

Повніше зрозуміти символи та усвідомити сутність міжнародної медичної емблеми допоможе така розповідь Біблії про Мідяного змія. Під час виходу звільнених з рабства євреїв із Єгипту до землі обітованої почав той народ нарікати "...проти Бога та проти Мойсея: "Нащо Ви вивели нас із Єгипту, щоб ми помиралі в пустині?..." І послав Господь на той народ зміїв сарафів (отруйних), і вони кусали народ. І померло багато народу Ізраїлю. І прийшов народ до Мойсея та й сказав: "Згрішили ми, бо говорили проти Господа та проти тебе. Молися до Господа, і нехай Він забере від нас цих зміїв". І молився Мойсей за народ. І сказав Господь до Мойсея: "Зроби собі сарафа (змія) і вистав його на тичині (палиці). І станеться – кожен покусаний, як погляне на нього, то буде жити". І зробив Мойсей мідяного змія, і виставив його на тичині (палиці). І сталося, якщо змії покусав кого, то той дивився на мідяного змія – і жив!".

Цікавим є коментар до цієї події із Закону Божого. Мідний змія символізує прообраз Ієуса Христа, Спасителя, який розіп'яв із собою на хресті всі наші гріхи, і ми тепер, дивлячись із вірою на нього, виліковуємося від гріхів своїх і спасаємося від вічної смерті.

Емблеми та відображена ними символіка

свідчать, що медицина й милосердя нерозривні і взаємозалежні. Зникає милосердя – медицина стає звичайним ремеслом. Про це нагадують емблеми (печатки) середньовічних ремісничих цехів цирульників, які і в другій половині XIX ст. залишилися причетними до надання медичної допомоги. На печатках символами позначалося не милосердя, а ті послуги, які цирульники надавали хворим.

Кожен лікар має знати, що він є слуга Господній, а тому зобов'язаний постійно пам'ятати такі повчання з Біблії: "Вшановуй лікаря за потребою в ньому, бо Господь сотворив його, і від Всевишнього лікування, і від Царя отримує він талант. Хто согрішає перед Сотворившим його, той впаде у руки лікаря! Знання лікаря возвисять його авторитет, і поміж вельможами він буде в шані. Для того дав Бог знання, щоб прославляли Його в чудних ділах Його; ними Він лікує людину і знищує хворобу її. І в руках лікаря буває успіх, коли він молиться Господу, щоб Він допоміг йому надати для хворого полегшення і одужання для продовження життя".

Професійна лікарська діяльність, як і медицина в цілому, зародилася в стародавні віки й тисячоліттями існувала при храмах, тому медицину стародавнього світу прийнято називати хра-

мовою медициною. Священника і лікаря вважали слугами Божими. За традицією лікарями, як і священниками, могли бути тільки чоловіки. У всіх країнах світу жоден з медичних навчальних закладів з підготовки лікарів не приймав на навчання жінок. Жінкам дозволялося вивчати і знати медицину на рівні обов'язків сестри милосердя (служниці Божої). Лише у XIX столітті медичний факультет Цюрихського університету перший наважився зарахувати невелику кількість жінок для підготовки лікарів. Тривалий час жінкам із дипломом лікаря після закінчення цього університету не надавалося право на лікарську практику. Так сталося і з першою жінкою-лікаркою з України Софією Окуневською-Морачевською, яка блискуче закінчила 1895 року Цюрихський університет і, маючи ступінь доктора медицини, не змогла ніде працевлаштуватися за фахом. Державна робота виключно належала чоловікам, тому з великими труднощами Окуневська дістала місце лікаря у "Народній лікарні" Львова, яку очолював її родич, відомий вчений і громадський діяч Євген Озаркевич. Тож не забуваймо ніколи про високе призначення лікаря і медицини, яку від її зародження вважали не ремеслом, а мистецтвом, поєднаним із любов'ю та милосердям.

Література

1. Библия. Книги священного писания Ветхого и Нового завета. – М.: Российское Библейское Общество, 1994. – 1371 с.
2. Геллей Г. Библейский справочник: Пер. с англ. – СПб., 2002. – 884 с.
3. Верхратський С.А., Заблудовський П.Ю. Історія медицини: Навч. посібник. – К.: Вища школа, 1991. – 431 с.
4. Грибанов Э.Д. Медицина в нумизматике. – М., 1962.
5. Грибанов Э.Д. История международных медицинских эмблем. – М., 1976.
6. Грибанов Э.Д. Эмблемы медицинские // БМЭ. – 3-е изд. – М.: Советская энциклопедия, 1986. – Т. 28. – С. 133-136.
7. Протоієрей Серафим Слобідський. Закон Божий (Видання третє). – К.: УПЦ КП, 2003. – 655 с.
8. Эльштейн Н.В. Медицина и время. – Таллин: Валгус, 1990. – 352 с.
9. Поповский М.А. Панацея – дочь Эскулапа. – М., 1973. – 272 с.
10. Сорокина Т.С. Атлас истории медицины: Первобытное общество. Древний мир. – М.: Изд. УДН, 1987. – 168 с.
11. Шингарев Г.М. Необыкновенный консилиум. – М., 1975. – 192 с.

З ІСТОРІЇ МЕДИЧНОЇ ЕМБЛЕМИ

В.П.Пішак, Ю.Т.Ахтемійчук, В.В.Білоус, В.І.Білоус

Резюме. Висвітлені цікаві елементи медичної символіки і їх зв'язок із містичними та біблійними віруваннями.

Ключові слова: емблема, історія, медицина.

FROM THE HISTORY OF THE EMBLEM OF MEDICINE

V.P.Pishak, Yu.T.Akhtemichuk, V.V.Bilous, V.I.Bilous

Abstract. Interesting elements of medical symbolics and their connection with mystic and biblical beliefs have been ascertained.

Key words: emblem, history, medicine.

Bukovinian State Medical University (Chernivtsi)

Надійшла в редакцію 01.07.2005 р.